

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA.

HELLER ÁGOSTTÓL.¹

Midőn a tisztelt könyvtári bizottság előtt a könyvtár állapotáról és a benne előfordult újabb mozzanatokról első ízben szerencsém van jelentést előterjeszteni, szükségesnek tartom mindenekelőtt röviden előadni, hogy mily állapotban találtam az akadémia könyvtárát, hogy ezek után elmondhassam, mily eszközöket tartok megfelelőeknek a talált hiányok orvoslására, és hogy eddig mit tehettem a könyvtár és a vele kapcsolatban álló kéziratár végleges rendezésének előmozdítására.

A mi a könyvtár osztályozását illeti, a tiszta koordinálás rendszere van elfogadva, a mi a kezelést és a műveknek a leginkább megfelelő osztályba való beillesztését lényegesen könnyíti. Az osztályok egészben véve elég jól vannak megválasztva. Egyes osztályok később előnyösen szétválasztandók lesznek, mint p. o. a matematikai, mely jelenleg a csillagászattal kapcsolatos, a germán irodalom, melyben a német, az angol és skandináv irodalmakat találjuk stb. A tudományos szakfolyóiratok a megfelelő tudományszakokba vannak beosztva. Több tekintetben czélszerűbb ugyan, ha a folyóiratok, tárgyukra való tekintet nélkül, külön osztályt alkotnak, de mivel könyvtárunkban a politikai napilapok nagy tért foglalnak el, és mivel a mostani rendnek megbontása nagy zavart okozna, a mostani elhelyezést megtartandónak vélem.

Valamely könyvtár használhatóságának mértéke: *katalogusainak állapota*. Mióta valami tíz évvel ezelőtt a nagy czédula-katalogus készítése megindult, kerekszámban 48,000 műről készült el a czédula-katalogus, holott a kézi katalógus körülbelül 50,600 munkát foglal magában. Minthogy azonban a könyvtár, becslés szerint, legalább 60,000 műből áll, az évi gyarapodás pedig körülbelül 2300 műre teendő s ezzel szemben átlag évenként csak 2000 munka lajstromoztatik, könnyen belátható, hogy ilyen lépésben haladva, a restantiák lavinaszerűen felszaporodnak, a lajstromozás soha sem készülhet el és — minthogy a múlt év végeig folytatott eljárás szerint a lajstromozás mindig chronologikus rendben haladt — ép az aktuális művek: az irodalom legújabb termékei vagy kötetlenül hevertek a földön, vagy bekötve, de még mindig lajstromozatlan, tehát fel nem lelhető állapotban álltak és állanak még részben százával a könyvpolczokon.

A nagy czédula-katalogus csak belső könyvtári használatra való; az olvasó közönség számára a már régi időtől fogva megkezdett és azóta folytatott *szak-katalogus* szolgál, mely egy neme

¹ A M. Tud. Akadémia új főkönyvtárnokának első jelentését egész terjedelemben vesszük át az Akadémiai Értesítő f. évi deczemberi füzetéből.

e czédula-katalogusnak, csakhogy szilárd kötetekbe foglalva, kötetlen csomagokban őrzött folytonos pótlásokra szorul.

Ezen katalogusokon kívül a könyvtár gyarapodásáról vezetetik a járulék-napló és inventárium név alatt a könyvek számlajelzés szerinti katalogusa, tehát az úgynevezett »*standkatalog*«.

A rendszer, mely szerint valamely könyvtárban a könyvek felosztatnak és elhelyeztetnek, az illető könyvtár használhatóságára és czélszerűségére nézve elvégre közömbös dolog és többé-kevésbé izlés dolga. Legczélszerűbbnek látszik itt is, hogy a középúton maradjunk és hogy a mesterkélt felosztási rendszereket kerüljük. A lényeges kellék, melynek segítségével a könyvek elhelyezésének akármely rendszere mellett azonnal és könnyen eligazodunk, a különféle szükséglet szerint berendezett katalogusok szerkesztése.

Ezt az elvet szem előtt tartva és tekintetbe véve, hogy az akadémia könyvtárának jelenlegi osztályozása ellen komoly kifogás nem tehető, a jelenlegi beosztási rendszert teljes mértékben megtartandónak véltem, és feladatomat abban látom, hogy ezen rendszer szerint a könyvtár mennél gyorsabban végleg rendeztessék.

Hogy a könyvtár kezelése a helyes vágányba zökkenjen, a régi eljárást annyiban kellett megváltoztatni, hogy az újonnan beérkező könyvek azonnal teljesen lajstromoztassanak, s ekként hozzáférhetővé tétessenek. Minthogy továbbá szükségesnek tartom, hogy a könyvtár könyvvállománya minden egyes alkotó részében biztosítva legyen, mindenekelőtt egy *törzskönyv* szerkesztését látam szükségesnek, mely a könyvben is kitüntetett folyószám szerint a könyvtárban meglevő összes művek összeírását tartalmazza. Ez a törzskönyv egyelőre új beszerzésekre terjeszkedik, lassanként pedig az egész könyvvállományt fel fogja ölelni.

Egy másik könyv, mint *segéd-inventárium*, a folyóiratok és folytatások művek számára szolgál, melyben a művek vagy folyóiratok betűrend szerint (a törzskönyvre való vonatkozással) foglaltatnak. Egy harmadik újonnan berendezett lajstrom azon akadémiáktól és tudományos társulatoktól beérkező kiadványok rendbentartására szolgál, melyekkel akadémiánk kiadványcserét folytat.

Ezen három új jegyzék és a nagy czédulakatalogus mellett az olvasóközönségre nézve a legfontosabb a *szak-katalogus*. Minthogy a jelenleg használatban levő szak-katalogus nem teljes, azonkívül megbízhatatlan és berendezésre nézve kényelmetlen, azért ezen katalogus alapos reformja nagyon kívánatos. Midőn az ilyen könyvkatalogusra használt különféle módok között körültekintettem, legczélszerűbbnek találtam azt a katalogus-formát, melyet a római Vittorio-Emmanuele könyvtárban, Olaszország legnagyobb könyvtárában használnak, s melyet *Aristide Staderini* Rómában készít. Ez a szerkezet oly czédula-katalogus, mely a közönség

kezébe adható szilárd kötetekbe van foglalva, oly módon, hogy abba újabb czédulák könnyű szerrel beiktathatók.

Könyvtárunk tekintélyes osztálya: a keleti irodalom osztálya, mely szintén nagyobbrészt lajstromozatlan volt. Jelenleg a Szilágyi Dánieltől szerzett könyvek majdnem teljesen lajstromozva vannak, a Bak-féle adományból származók még ezután következnek. A lajstromozással *Máder Béla* ura! biztam meg, ki Goldziher Ignác társunk nyilatkozata szerint e czélra kiválóan képes.

Egyébként az újonnan beérkező művek azonnal teljesen lajstromoztatnak és e mellett az előbbeni évekről hátramaradt munkák is beiratnak a katalógusba. A folyóiratok és egyéb periodikusan megjelenő kiadványok egyelőre még a régi módon kezel-
tetnek.

A könyvtárral kapcsolatban áll az akadémia *kézirattára*. A kéziratár katalógusa két részből áll: egy *általános betűrendes* és egy *szak-katalógus*-ból. Rendes törzskönyv vagy inventárium, mely a kéziratok beszerzésének módját említené, nem létezik. Az éppenséggel nem szerencsésen választott jelző szavak sok esetben a kívánt kézirat megtalálását majdnem lehetetlenné teszik. A katalógus revíziója és az egyes kéziratcsomagokban foglalt különféle tárgyú iratnak a katalógusban való feltüntetése a legközelebbi évek feladata leend. Úgyszintén lajstromozandó lesz a kéziratárban elhelyezett számos kép és metszet is.

A mult hetekben a gróf *Széchenyi István*-féle naplók és kéziratok a főttkári hivataltól, megőrzés végett, átadtak a kéziratárnak. Minthogy az akadémia nagy alapítója emlékének méltó megőrzésére illőnek tartom, külön szekrényben összegyűjtve felállítani mindazt, mi gróf Széchenyi István irodalmi tevékenységére vonatkozik, azért a Széchenyi-iratok külön jegyzék szerint osztatlanul fognak a kéziratárban őriztetni.

A könyvtárnak még egy nevezetes gyarapodásáról kell említést tennem, t. i. a július hó óta az akadémia birtokába átment Elischer Boldizsár-féle *Goethe-gyűjteményről*. Ez az értékes gyűjtemény, melynek valóban nagy értékét abban a mértékben, a mint azt átveszem, jobban és jobban tudom megbecsülni, jelenleg az erre a czélra felhasznált helyiségben állítatik fel, mely területre nézve céljának éppen meg fog felelni. A butorzat legnagyobb része már fel van állítva, a még hátralevő darabok, nevezetesen a kettős tárló, mely a kéziratok, képek és egyes érdekesebb nyomtatványok kiállítására fog szolgálni, már a legközelebbi napokban rendeltetése helyére kerül. A mint a gyűjtemény fel lesz állítva, a katalógus készítése azonnal meg fog kezdetni.

Még két — a könyvtárt közelről illető — dolgot kell itt felemlítenem: az első a könyvtári szabályzatra, a másik a könyv-és kézirat-kikölcsönzésnek rendezésére vonatkozik. Az akadémia

ügyrendjében foglalt könyvtári szabályzat nagyon általános kifejezésekben gondoskodik a könyvtár és kéziratár kezeléséről és használásáról. Ezen okból már elődöm megbízott egy új szabályzat kidolgozásával. Az említett szabályzatra vonatkozó némi előmunkát részemről már meg is történt, nem szeretném azonban ezt a hosszú időre kiható dolgot elhamarkodni, és kívánám, hogy az igen tisztelt bizottság minden egyes tagja tudomást szerezzen a készitendő tervezetről, úgy hogy ez új szabályzat — mint ez más képen nem is lehetséges — a bizottság közös akaratából származván, a könyvtári személyzet és a könyvtárt használó közönség előtt a kellő súlylyal birjon.

A mi a kikölesönzés ügyét illeti, ez is alapos reformra szorul. Igen nagy t. i. az évek óta kikölesönzött művek száma. Szükségesnek mutatkozik a készitendő új szabályzatban a könyvtár állományának biztosítása czéljából egy évenkénti általános revíziót megkövetelni, a mint ez nálunk más könyvtárakban, de különösen a külföldi könyvtárakban szokásos. Különösen figyelembe kell venni a kéziratok kikölesönzésének módozatait, mert ez irányban az akadémia sokszor pótolhatatlan veszteség érheti.

Jelentésem nem volna teljes, ha a könyvtár gyarapodásáról, térbeli elhelyezésének viszonyairól és használásáról nem tennék említést. A könyvtár gyarapodása a kiadványcserében és adomány útján kapott könyveken kívül a rendelkezésre álló szerény összeggel arányban áll. Egy negyedrészt a kötés, egy ötödrészt a folyóiratok emésztik föl. A hátramaradó csekély összeg a régiek pótlására és az új irodalom főbb jelenségeinek beszerzésére fordítható, lehető tekintettel a fővárosban meglevő többi nagyobb könyvtárra, különösen pedig a szakkönyvtárakra.

Mint a legtöbb könyvtárban, úgy nálunk is érezhető a hely szűk volta. A könyvek némely polczon háromsorosan, legtöbb helyen kétsorosan állanak, a mi a könnyű kezelést nagyon hátráltatja. Kivánatos volna egy lajstromozó helyiség, egy olvasószoba az akadémia tagjai számára stb. Minthogy azonban ezen bajokon egyelőre alig lehet segíteni, egyszerű jelzésükkel megelégszem.

Az említett bajok különösen érezhetők voltak addig, míg a könyvtár nagy terme világítás nélkül volt. Ezen állapot a könyvtár használhatóságát is lényegesen csorbította, minthogy téli időben már négy óraker az olvasó közönségtől kívánt műveket a könyvtári helyiségben kikeresni nem lehetett.

Kérésre és nagy öröömre az akadémia igazgató-tanácsa lehetségessé tette, hogy az elektromos világítás bevezetése által a könyvtár és a kéziratár helyisége (az udvari könyvtárterem kivételével) most már a legvégső szegletig kivilágítható. Ezen berendezés a könyvtár használhatóságát nagyban növelte és lehetségessé tette, hogy a lajstromozó munka bármely időben végezhető legyen.

A könyvtár használatát illetőleg megemlítem, hogy számos akadémiai tag és sok más tudós sűrűn veszi igénybe a könyvtárt, és hogy délutánonként az olvasótermet rendesen teljesen elfoglalja az olvasóközönség.

Igen tisztelt bizottság! Arra törekedtem, hogy jelentésemben az akadémiai könyvtár állapotáról lehető tökéletes képet nyújtsak. Ismételve kijelentem, hogy a könyvtár jelenlegi berendezését, azaz felállítását és beosztását egészben véve czélszerűnek és kielégítőnek tartom. De más felől elkerülhetetlenül szükséges, hogy a könyvtár lajstromozása és végleges rendezése lehető rövid idő alatt befejeztessék, és hogy addig is az újonnan beérkező könyvek, folyóiratok és egyéb tudományos kiadványok mennél gyorsabban jussanak végleges rendeltetésök helyére, hol mindenki számára hozzáférhetőek legyenek.

Az igen tisztelt bizottságot végül arra kérem, hogy engemet törekvéseimben tekintélyének súlyával és hathatós pártfogásával támogatni sziveskedjék.

RÁTH GYÖRGY KÖNYVTÁRA.

Ráth György nyug. kir. táblai tanácselnök könyvtára bibliografiai ritkaságainak száma tekintetében tudvalevőleg az első helyet foglalja el magán-gyűjteményeink között. A kiváló könyvbarát és bibliografus, áthatva attól az óhajtástól, hogy gyűjtői munkásságának eredménye az utókor számára is együtt maradjon, kötelező nyilatkozatot tett arra nézve, hogy könyvtára halála esetén adomány czimén a Magyar Tudományos Akadémia birtokába megy át. Az elsőrangú gyűjtemény sorsa ekként oly módon lőn biztosítva, mely a hazai tudományosság minden barátját a legnagyobb elismerésre és hálára készíti a lelkes hazafi iránt, ki nagybecsű adományával egy fáradhatatlan munkásságban eltöltött élet eredményét tette a nemzet közkincsévé. A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára Ráth György ez adománya folytán a maga nemében páratlan, unikumokban gazdag hungarikum-gyűjtemény birtokába fog jutni; az adományban e mellett kellő figyelembe részesült a Ráth György vezetése alatt álló Országos Magyar Iparművészeti Múzeumon kívül a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára is, a mennyiben Ráth az Akadémiában már meglevő könyvekre nézve akként intézkedett, hogy azok e két intézet között osztassanak meg.

Ráth György a könyvtára sorsa felől hozott határozatát a következő sorokban tudatta a Magyar Tud. Akadémiával:

Tekintetes Akadémia!

Régi óhajtásom, hogy az 1711 előtt nyomtatott hungarikák-ból álló könyvtáram, mint jelentékeny anyagi áldozatokkal járó, hosszú évi, fáradságos és rendszeres gyűjtés eredménye, halálom